

Overwinterende Lepelaars langs de Atlantische kusten, ten noorden van de Sahara

E.P.R. Poorter

Inleiding

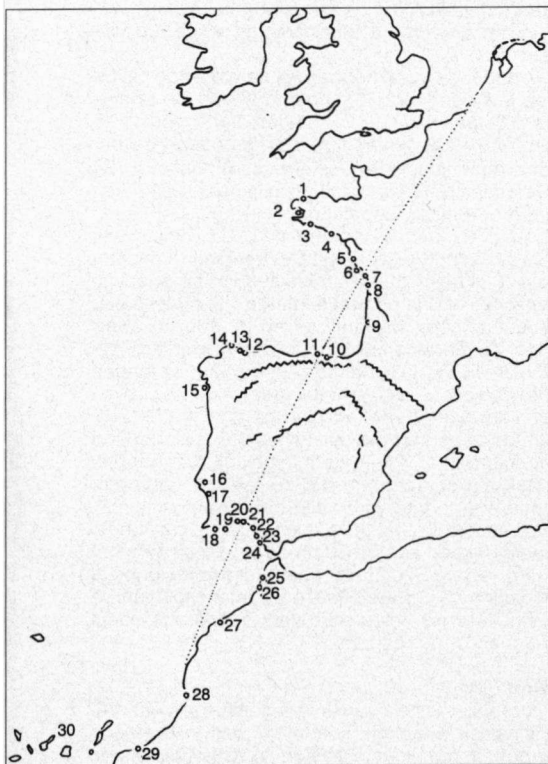
Verreweg het grootste deel van de Nederlandse lepelaarpopulatie overwintert in West-Afrika ten zuiden van Marokko. Zo af en toe pogen juveniele Lepelaars te overwinteren in Zuidwest-Nederland, in Noord-Frankrijk of in Zuidwest-Engeland, maar vaste winterverblijfplaatsen hebben zich hier nooit ontwikkeld. In Bretagne, in Zuidwest-Frankrijk en op het Iberische Schiereiland is het anders gesteld. Rond de Golf van Biskaje en langs de kusten van Portugal en Zuidwest-Spanje zijn de laatste jaren gebieden in beeld gekomen waar Lepelaars geregeld en in toegenomen aantallen overwinteren. Het overwinteren van Lepelaars in Noordwest-Marokko is al van langer bekend, maar betreft slechts kleine aantallen.

Lepelaars die in Midden-Europa broeden, hebben hun overwinteringsgebieden langs de Middellandse-Zee kust van Tunesië en Libië en in Egypte. Op het kaartje in *The Birds of the Western Palearctic* kunnen wij zien dat dit heel wat dichterbij hun broedplaatsen is dan de belangrijkste overwinteringsgebieden van de Spaanse, Franse en Nederlandse Lepelaars, die in Mauretanië en Senegal liggen. Dat stelt je voor vragen. Hoe komt het dat Lepelaars uit zo'n klein broedgebied als Nederland een zo uitgestrekt overwinteringsgebied hebben? Is dat het gevolg van de grote afstand tussen broedgebied en overwinteringsgebied, waardoor onderweg dieren moeten afhaken? En, hebben de dieren die verder wegtrekken, grotere overlevingskansen dan dieren die dichterbij overwinteren?

Broedselzoen, overwintering en trekbaan

De Lepelaar behoort in Nederland tot de vroegst broedende soorten. In de eerste decade van maart kunnen al eieren worden gelegd en de eerste jongen kunnen al vóór 1 april uitkomen,

zoals bijvoorbeeld in De Geul op Texel in het voorjaar van 1998. De Lepelaar behoort in Nederland ook tot de laatst broedende soorten. Er kunnen in de eerste decade van augustus nog eieren worden gelegd en daarna succesvol worden bebroed. Wanneer de eerste jonge Lepe-

Figuur 1. Overwinteringsplaatsen van Lepelaars ten noorden van de Sahara. De gestippelde lijn geeft de as van de trekbaan aan.

1. Saint Pol-de-Léon en Grève de Goulven.
2. Brest.
3. Pont l'Abbé.
4. Golfe du Morbihan.
5. Marais d'Olonne.
6. Île de Ré.
7. Marais d'Yves.
8. Marais de Moëze-Brouage.
9. Bassin d'Arcachon.
10. Baai van Santoña.
11. Santander.
12. Ria de Eo.
13. Ria de Foz.
14. Ria de Ortigueira.
15. Enseñada de O Grove.
16. Ria de Tego.
17. Ria de Sado.
18. Portimão.
19. Faro.
20. Castro Marim.
21. Isla Cristina.
22. Marismas van de Odiel.
23. Marismas de Doñana.
24. Cádiz.
25. Larache.
26. Merja Zerga.
27. Sidi Moussa-Qualidia.
28. Oued Sous.
29. Lagune van Khnifiss.
30. Canarische Eilanden.

laars medio mei al vliegvlug zijn, zijn er nog Lepelaars die door Marokko, Spanje en Frankrijk naar het noorden trekken, terwijl in begin augustus, wanneer heel late Lepelaars nog met broeden beginnen, jonge Lepelaars van eerder broedende ouders al een heel eind op weg naar het zuiden kunnen zijn. Het broedseizoen bij Lepelaars duurt dus wel een half jaar.

In Zuid-Spanje komen de eerste Lepelaars in januari al tot broeden. Dan is voor de Nederlandse Lepelaars de voorjaars trek nog maar nauwelijks begonnen.

De regel is dat oude Lepelaars in het voorjaar eerder trekken en eerder gaan nestelen dan jongere Lepelaars. Spaanse Lepelaars kunnen veel eerder in het voorjaar gaan broeden dan Nederlandse, maar dat geldt niet voor alle Spaanse Lepelaars van ruim volwassen leeftijd. Het lijkt aan de biotoop te zijn gebonden. De vroeg broedende dieren zoeken hun voedsel in het mariene gebied, de laatbroedende in de zoetwatermoerassen. In Nederland is dat net weer andersom!

Het onderzoek dat zich bij een trekvogel populatie richt op het beschrijven van de verspreiding en de trekbewegingen in verklarende relatie tot de eigenschappen van leefgebieden, het klimaat en de geografie van het (trek)baan gebied tussen broedgebied en overwinteringsgebied, kunnen wij omschrijven als trekbaanoecologie. Aan de Nederlandse Lepelaars wordt dit onderzoek door de auteur verricht sinds 1971, toen werd begonnen met een kleurringprogramma. Sinds 1990 wordt dit onderzoek voortgezet door de Stichting Lepelaar Onderzoek Nederland.

Naarmate meer buitenlandse waarnemers gingen helpen met het waarnemen van de gemerkte dieren werd het gaandeweg mogelijk van dezelfde dieren meer waarnemingen te verzamelen. Gestimuleerd door het Nederlandse programma gingen in het buitenland ook onderzoekers van start en werden ook ringprogramma's in Spanje, Frankrijk en Portugal opgezet.

Uit de combinatie van het voorkomen in aantallen in de loop van het jaar en de aflezingen van de merken van geringde dieren kon een trekbaan tussen het broedgebied Nederland en de overwinteringsgebieden in Noordwest-Afrika worden geschetst (Poorter 1982, 1990).

In 1990 werd de as van de trekbaan geschetst als de kortste verbinding tussen Nederland en de monding van de Senegalrivier, rekening houdend met geografische barrières als gebergten. Afgezien van kleine verschillen tussen voorjaars trek en herfst trek kon deze baan worden aangegeven zoals in figuur 1 is getekend.

In figuur 1 hebben wij de overwinteringsgebieden van Lepelaars in West-Europa en Noordwest-Afrika aangegeven. In Frankrijk hebben wij alleen die gebieden aangegeven waar geringde individuen ten minste twee winterseizoenen zijn waargenomen of waarbij bijna jaarlijks een aantal van ten minste een stuk of tien Lepelaars succesvol verblijft. Wij zien gebieden die dicht bij de as van de trekbaan liggen en gebieden die duidelijk apart daarvan liggen. Bij alle gebieden zien wij dat ze aan de kust liggen.

Afwijkingen van de as van de trekbaan ten tijde van de herfst trek en in de winter zouden voor een deel hun oorsprong kunnen hebben in de dispersie die wij vinden onder juveniele Lepelaars enige tijd na verlaten van de broedplaats. Daarbij is uitzwermen vastgesteld in noordwestelijke richting naar de oostkust van Engeland en in noordoostelijke richting naar het Deense Wadengebiet en het Duitse Oostzeegebied tot zelfs in Estland. Zulke dispersiebewegingen kunnen natuurlijk ook in westelijke, zuidelijke en oostelijke richtingen plaatsvinden, maar wij kunnen deze niet onderscheiden van bewegingen die met echte trek te maken hebben en hun directe oorsprong in Nederland kunnen hebben. Er kunnen natuurlijk ook oorzaken zijn waardoor dieren die aanvankelijk dicht bij de as van de trekbaan hebben gevlogen, verderop hiervan gaan afwijken. Dit kan door de barrièrewerking van hoge bergketens zijn of door de faciliterende werking van waterlopen, met name rivieren.

Afwijkingen van de as van de trekbaan vinden wij vooral naar het westen. Voor een ver westelijke afwijking is er het klassieke geval van de geringde jonge vogel op de Azoren in 1912.

Nederland, België en Noord-Frankrijk

Het overwinteren van Lepelaars in Nederland, België en Noord-Frankrijk tot en met de Sommedelta, heeft een incidenteel karakter. Het gaat steeds om één of enkele juveniele dieren. Bij vorst verdwijnen ze of ze worden dood gevonden. Bij deze overwinteringspogingen zou je kunnen stellen dat de jonge vogels te zwak waren om de verdere trek naar het zuiden te volbrengen.

Uit ringonderzoek hebben wij de volgende gevallen in Nederland: 15 januari 1983 op De Schorren (Texel) en aldaar verhongerd vers dood op 18 februari 1983; 15 januari 1987 vers dood gevonden door koude te Oostermeer (Friesland). Bij Suameer (Friesland) stierf in januari 1993 een geringde jonge Lepelaar.

Een overwinteringspoging van ten minste zes jongen vond plaats in het Deltagebied in december 1984 tot en met 3 januari 1985. Hieronder waren twee of drie gemerkte dieren. Toen sloeg een koudegolf toe, die drie weken duurde en waardoor de dieren op de vlucht werden gejaagd. Later bleek dat in ieder geval één van de jongen het had overleefd, want het dier kwam nog zeven zomers naar Nederland terug.

Jonge Lepelaars die laat in het jaar in Nederland voorkomen of willen gaan overwinteren, hebben vaak als achtergrond dat ze laat zijn geboren, maar dat is lang niet altijd het geval.

Van Noord-Frankrijk is overwinteren van Lepelaars bekend aan de Sommedelta en bij de monding van de Seine. Het gaat hier om incidentele gevallen van jonge dieren. De intensiteit van de jacht hier zal zeker een sterk verstrend effect hebben op de Lepelaars.

Bretagne

De eerste vaste overwinteringsplaatsen van Lepelaars in Frankrijk komen wij pas in Bretagne tegen. In het uiterste westen, in Finistère, vinden

wij aan de noordzijde het estuarium van de Penzé bij Saint Pol-de-Léon, waar de Rotganzen gewoon langs de promenade van dit stadje foerageren, en de wat westelijker gelegen Grève de Goulven, een regionaal kustreservaat waar óók niet wordt gejaagd. In de herfst komen er groepjes van vooral jonge Lepelaars voor. Zij zouden een westelijke koers kunnen zijn gaan volgen aan de noordzijde van het schiereiland, of overgestoken kunnen zijn vanuit Groot-Brittannië, bijvoorbeeld vanaf Cornwall. Overwinteren doen zij er slechts met één of enkele dieren. Bij Saint Pol-de-Léon verbleef een geringde eerstejaars Lepelaar zeven maanden en in de winter daarop zes maanden. Bij Brest werd in het vroege voorjaar een jong vrouwtje, waargenomen dat in de voorgaande herfst via Cornwall was gevlogen. Waar ze in haar tweede en derde winter verbleef weten wij niet, maar ze verbleef bij Brest wel weer in haar vierde winter.

Pont-l'Abbé

Van Pont-l'Abbé is het overwinteren van Lepelaars bekend sinds winter 1981-1982, toen er steeds vier dieren waren. Daarna waren er geregeld één of enkele vogels, tot het begin van de winter van 1989-1990, toen er veertien juvenielen arriveerden. Toen kwam het aantal overwinteraars ineens op het niveau van tien tot vijftien dieren (Chr. Eggert in litteris; X. Grémillet in litteris). Een verdubbeling van dit niveau vond plaats met ingang van winter 1995-1996, toen er ruim dertig Lepelaars waren. Het jaar daarop leek opnieuw een aantal van dertig te worden gehaald, tot een koudegolf toesloeg en de helft van de vogels op de vlucht joeg (R. Trebaol in litteris). Sindsdien is het aantal dieren 's winters rond de twintig blijven steken.

Bij de sprongsgewijze toenames van overwinteraars, waren vooral jonge dieren betrokken.

Veel van hen bleven maar één of twee winters. Onder vogels die er alleen hun eerste winter doorbrachten, zijn er die volgende winters in Portugal of Mauritanië zijn aangetroffen. Er zijn ook vogels die er al in zeven winters achtereenvolgens aanwezig zijn geweest. Een van hen is een mannetje dat delen van de winter elders in de omgeving doorbrengt, onder andere in de Golfe du Morbihan.

Beslist vreemd vinden wij het gedrag van een vogel die in haar tweede winter even naar Zuid-Portugal heen en weer vloog. Op 30 oktober was ze in de Grève de Goulven, vijf dagen later in Castro Marim in Zuid-Portugal, waar ze meteen weer verdween. Op 2 december kwam ik haar tegen bij Pont-l'Abbé, dus weer heel dicht bij haar startplaats. In de voorafgaande zomer had zij zich ook nogal vreemd gedragen, door van Rochefort in Frankrijk naar Zuid-Spanje te vliegen en weer terug!

De Lepelaars van Pont-l'Abbé huizen rond het Île de Chevallier, vooral in kleine gemeentelijke reservaten, waar geen jacht is toegestaan. Ze zoeken hun voedsel bij laag water in kleine estuaria in de omgeving en rusten bij hoogwater samen met Blauwe Reigers en Kleine Zilverreigers in hoge dennen of bij harde wind op een eilandje met lage Cipressen. In de bomen en op de struikvormige Cipressen is er veel geschermt om goede zitplaatsen. Geringde dieren die er al enkele jaren overwinteren, lijken vaste plaatsen op stevige takken te hebben en dulden daar geen jonge dieren. De vogels brengen per hoogwaterperiode een zo kort mogelijke tijd in de bomen door. Zodra er banken droogvallen gaan zij daar verder met rusten, tot het water ver genoeg is gezakt om voedsel te gaan zoeken.

Morbihan

Van de Golfe du Morbihan is het overwinteren van een Nederlandse Lepelaar bekend van 1974-1975. De vogel keerde in 1975 naar ons land terug en leek de volgende winter op dezelfde plaats door te brengen, maar door een te grote waarnemingsafstand was dit niet zeker.

De tweede geringde Nederlandse vogel bracht pas haar tweede winter in de Golfe du Morbihan door, na haar eerste winter in Cornwall te hebben doorgebracht.

Een derde geringde vogel werd de eerste winter in de Golfe du Morbihan gezien, alsmede in haar vijfde tot en met haar elfde winter. Wellicht heeft het dier er altijd overwinterd, maar door de uitgestrektheid en het vaak onoverzichtelijke terrein in de Golfe du Morbihan zijn de waarnemingsomstandigheden moeilijk. De Lepelaars zoeken er voedsel in allerlei kleine getijdenwateren en in oude visvijvers, vaak te midden van

	november			december			januari			februari		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
acht winters voorgaand	0	2	2	2	4	3	2	3	2	2	2	2
1989-90	14	14	14	14	14	14	13	13	13	13	13	13
1990-91	7	—	9	9	9	—	9	9	—	9	5	—
1991-92	10	10	11	11	12	12	10	10	10	7	5	—
1992-93	—	14	14	14	14	14	14	14	14	11	11	8
1993-94	15	16	14	10	13	12	14	14	13	12	11	10
1994-95	13	13	13	13	13	13	13	13	13	8	8	7
1995-96	32	31	31	31	31	32	31	31	30	24	24	23
1996-97	28	28	25	25	24	24	2	15	13	13	12	12
1997-98	—	—	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—
1998-99	22	—	—	—	—	—	—	—	21	—	—	—

Tabel 1. Decadenmaxima aantallen Lepelaars bij Pont l'Abbé. Liggend streepje: geen gegevens beschikbaar (Xavier Grémillet in litteris; Christophe Eggert in litteris; Rémi Trebaol in litteris, eigen waarnemingen).

honderden Heilige Ibissen en Kleine Zilverreigers, waarmee ze 's nachts ook hun slaapplea-
sen in groepen Cipressen delen. Ze komen zo-
wel binnen als buiten beschermde natuurgebie-
den voor.

Er zijn diverse andere overwinteringsgevallen
van geringde Lepelaars in de Golfe du Morbi-
han, maar meestal gaat het om vogels in hun
eerste winter, die er daarna niet meer worden ge-
zien.

Hoeveel Lepelaars er overwinteren is moeilijk
vast te stellen, omdat er veel plaatsen zijn waar
zij in wisselende aantallen voorkomen. In de win-
ter van 1998-1999 waren het er niet meer dan vijf-
tien. De uitgestrekte Golfe du Morbihan blijft 's
winters met Lepelaars duidelijk achter bij het
veel kleinere gebied bij Pont l'Abbé.

Zuidwest-Frankrijk

Van het departement Vendée is het overwinteren
van Lepelaars bekend van het Marais d'Olonne.
In de drie winters 1977-1978 tot en met 1979-1980
overwinterden er één of twee vogels, maar in de
tien volgende winters niet één (Girard 1984,
1991).

In het departement Charente-Maritime liggen
drie gebieden waar overwinterende Lepelaars
voorkomen, Île de Ré, Marais d'Yves en Marais
de Moëze-Brouage.

Van Marais d'Yves is alleen van winter 1988-1989
het succesvol overwinteren van Lepelaars be-
kend. In december waren er twee, maar in janua-
ri zes tot acht vogels.

Van Marais de Moëze-Brouage is het overwinte-
ren bekend sinds winter 1985-1986 met één tot
vier vogels tot en met winter 1991-1992 en vervol-
gens vier tot tien vogels tot en met winter
1996-1997 (Boileau et al 1998).

In het departement Gironde neemt het Bassin
d'Arcachon een bijzondere plaats in bij Lepe-
laars. Het is niet alleen een belangrijke pleister-
plaats op de trek, maar ook een belangrijk over-
winteringsgebied.

Île de Ré

Van Île de Ré is het overwinteren van Lepelaars
bekend sinds 1973-1974. Er waren er toen twee
en het aantal nam daarna wat toe tot vijf of zes
vogels in de winters 1977-1978 tot en met
1980-1981 (Bertrand 1979; Boileau et al 1998). In-
gaande 1981-1982 waren er 's winters steeds zes
tot tien Lepelaars op Île de Ré (Boileau et al
1998), maar zowel in januari 1985 als in januari
1987 sloeg een koudegolf hard toe en stierven er
respectievelijk vijf en zeven, waaronder dieren
die er meer dan eens hadden overwinterd (Dou-
meret in litteris). Sindsdien zijn de aantallen aan
de lage kant gebleven, met slechts af en toe
meer dan drie dieren.

- Mannetje GRO bracht er zijn eerste winter door
van 12 oktober 1982 tot 25 maart 1983, overzo-
merde tot 24 juni noordelijker in Frankrijk en
bracht de maanden juli en augustus in de Bies-
bosch door. Daarna vloog hij in twee dagen
weer naar Île de Ré. Waar hij later overwinterde
is niet bekend, maar hij kwam jarenlang nog
naar Nederland terug, onder andere vanuit
Zuid-Spanje.

- Mannetje OBO bracht er zijn eerste winter door
van 30 oktober 1983 tot 4 april 1984, overzo-
merde noordelijker in Frankrijk, kwam eind au-
gustus weer op Île de Ré kijken, maar verkoos
toen door te vliegen naar Zuid-Spanje, waar hij
evenals in Nederland, nog verscheidene jaren
kwam.

- Lepelaar SOL overwinterde eerst in onbekend
gebied, maar de tweede winter werd van 18 ok-
tober 1983 tot 29 maart 1984 op Île de Ré door-
gebracht. Een poging om daar de derde winter
goed door te komen werd deze vogel fataal. Het
dier werd op 20 januari 1985 dood gevonden tij-
dens de koudegolf.

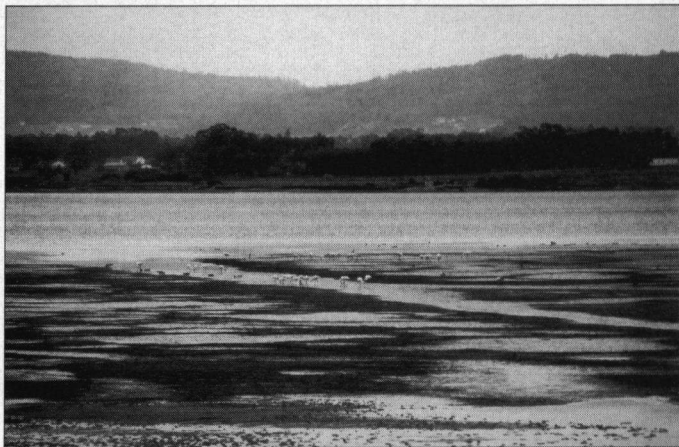
Bassin d'Arcachon

Aan de oostzijde van het Bassin d'Arcachon ko-
men twee gebieden voor waar veel Lepelaars
voorkomen, het Parc Ornithologique du Teich en

	november	december	januari	februari
1980-81	2	2	2	2
1981-82	0	0	0	0
1982-83	4	4	4	4
1983-84	10	8	8	8
1984-85	1	1	0	0
1985-86	0	0	0	0
1986-87	9	9	2	2
1987-88	7	5	8	6
1988-89	10	11	11	11
1989-90	15	15	15	15
1990-91	19	19	23	23
1991-92	21	19	15	15
1992-93	19	19	20	22
1993-94	28	26	26	33
1994-95	28	26	26	36
1995-96	36	37	38	38
1996-97	36	36	36	35
1997-98	46	47	47	49
1998-99	63	63	63	—

Tabel 2. Resultaten van lepelaartellingen rond het midden van de maand bij hoog water te Le Teich en Domaines de Certes
in het Bassin d'Arcachon (Alain Fleury in litteris).

Voedselrijk wad met Lepelaars
in de Enseñada de O Grove, no-
vember 1998.
Foto: E.P.R. Poorter.

Domaine de Certes. De gegevens waarover wij kunnen beschikken zijn bijna allemaal van afkomstig van Alain Fleury, die de Lepelaars al ruim twintig jaar volgt.

Voor het eerst in 1978-1979 waren er twee overwinterende Lepelaars, gevolgd door vier vogels in de winter daarop. Dat was in Domaine de Certes. In 1982-1983 waren er opnieuw vier overwinteraars in Domaine de Certes en in de winter daarop zelfs een verdubbeld aantal. In beide jaren kwamen voor het eerst ook één respectievelijk twee Lepelaars in het Parc Ornithologique tot overwintering.

Aanvankelijk waren het vrijwel alleen maar jonge Lepelaars in hun eerste winter, maar gaandeweg bleven er dieren winters achtereen komen.

De aantalsontwikkeling van overwinterende Lepelaars in het Bassin d'Arcachon is gegeven in tabel 2. Het is interessant om vast te stellen dat de toename van de winterpopulatie ongeveer gelijk opgaat met de toename van de Nederlandse populatie (inclusief de veel kleinere populaties in Frankrijk en in Duitsland). Hoewel er al heel wat jaren jonge Lepelaars op de Franse broedplaatsen worden geringd, werden ze in het Bassin d'Arcachon nog niet overwinterend aangetroffen. De Lepelaars zoeken hun voedsel deels in het getijdengebied in poelen en prielen op zeegraswad en in wadgeulen. Binnen het vogelpark, waar ze meestal ook de hoogwaterperiode doorbrengen, bestaat hun voedsel in hoofdzaak uit Texas Tandkarpertjes (*Gambusia affinis*) en Zonnebaarzen (*Lepomis gibbosus*). Soms zijn de Lepelaars enige tijd niet in het park te vinden. Ze blijken dan een rustplaats in Domaines de Certes te gebruiken en uitsluitend op het wad daar in de omgeving te foerageren.

Er is een lange geschiedenis van geringde Lepelaars die in het Bassin d'Arcachon overwinterden. Wij geven twee voorbeelden:

- Vrouwtje ELF bracht haar eerste winter op onbekende plaatsen door, maar arriveerde op 20 oktober van haar tweede winter in Le Teich, waar zij tot 13 mei bleef. Haar derde winter arriveerde ze op 29 september en bleef tot 30 mei. In haar vierde winter bleef ze tot 11 januari. Dat

was bij de koudegolf van winter 1984-1985. Van vogel ELF is daarna nooit meer iets vernomen, zodat ze wel zal zijn omgekomen.

- Mannetje TWI arriveerde er zijn eerste winter op 29 september en bleef tot 4 juni. Op zijn tweede herfsttrek kwam hij alleen maar langs en pleisterde er twee weken. Op zijn derde herfsttrek werd hij eind oktober in Noord-Marokko opgemerkt en op zijn vierde herfsttrek kwam hij een paar dagen langs. Op 5 januari van zijn zevende winter bleek hij in Domaine de Certes aanwezig te zijn in een groep van vijftien overwinteraars en daar bleef hij ook de rest van de winter tot 23 februari. In de eerste decade van november van zijn achtste winter werd hij vermoedelijk weer gezien op precies dezelfde plek in Noord-Marokko als vijf jaar daarvoor. Waarschijnlijk als gevolg van de koudegolf in voorgaande winter, waardoor de vogels werden verjaagd of misschien wel allemaal omkwamen, waren er in winter 1985-1986 geen overwinteraars. In de winter van 1986-1987 wilden acht jongen gaan overwinteren, waarvan drie waren geringd. Door de koudegolf in januari stierf eerst een ongeringde en vervolgens één geringde. Van de overige twee geringde jongen is nooit meer iets vernomen.

Hoewel het in de jongste elf winters in het gebied af en toe behoorlijk heeft gevoren, zijn na de ramp van 1986-1987 de aantallen Lepelaars weer toegenomen, met als basis steeds oudere dieren. De oudste vogel is een vrouwtje dat na 1998-1999 er al haar twaalf winters had doorgebracht.

Cantabria

Langs de noordkust van Spanje bevinden zich een aantal voor Lepelaars belangrijke gebieden, de Ría de Guernica, de Baai van Santoña, de Baai van Santander en verder westelijk, in Galicia, vooral de Enseñada de O Grove.

De Ría de Guernica wordt gedurende de herfsttrek door honderden Lepelaars aangedaan, maar 's winters en in het voorjaar komen ze er bijna niet voor. De Marismas van Santoña en Noja in de Baai van Santoña vormen de belangrijkste

In de Baai van Santoña zijn de Lepelaars weinig schuw door gewinning aan schelpdierzoekende mensen.

Foto: E.P.R. Poorter.

ste pleisterplaats voor Lepelaars in Noord-Spanje. Zowel op de najaarstrek als op de voorjaarstrek passeren hier honderden dieren. In de bergketens van Noord-Spanje bevinden zich ter hoogte van de kust bij Guernica en Santoña lagere gedeelten waar de Lepelaars en ook andere trekvogels kunnen passeren. Vrijwel de gehele najaarspopulatie Lepelaars van vijfduizend dieren passeert hier de bergen op weg naar de zuidkust van Spanje en Portugal.

Marismas van Santoña en Noja.

Tellingen aan allerlei watervogels worden al ruim twintig jaar verricht door ornithologen uit de wijde omgeving. Daarom zijn de aantallen Lepelaars die in de Baai van Santoña verblijf houden vrij nauwkeurig bekend. Voor de winterperiode hebben wij de telgegevens samengevat in tabel 3. De wat grote aantallen in de tweede decade van februari worden veroorzaakt door Lepelaars die al weer op voorjaarstrek zijn.

In 1985 werd het gebied jachtvrij gemaakt, maar dit lijkt op de aantallen Lepelaars geen invloed te hebben gehad. Omdat het gros van de naar het zuiden trekkende Lepelaars hier passeert valt het op dat het aantal overwinteraars niet toeneemt.

De Lepelaars van de Baai van Santoña zoeken hun voedsel bij laag water in getijdepoelen, in prielen en in wadgeulen. Het gebied van de getijdepoelen en prielen met een vegetatie van zee-gras, wordt veel verstoord door grote aantallen mensen die er schelpdieren opgraven. Daarbij wordt ook de wadvegetatie met bijbehorende fauna sterk verstoord. Mogelijk is dat een oorzaak voor het achterblijven van het aantal overwinterende Lepelaars.

Het aantal aflezingen van met kleurringcombinaties gemerkte Lepelaars is beperkt, als gevolg van de grote afstand tot hun hoogwatervluchtplaatsen. Toch hebben de aflezingen aan geringe dieren al veel interessante gegevens opgeleverd. Enkele malen werd vastgesteld dat er eerstejaars vogels overwinterden, waarvan dan later nooit meer iets werd vernomen. Van andere dieren zijn langere geschiedenissen met betrekking tot overwintering bekend.

De volgende dieren hebben echt een staat van dienst bij het overwinteren bij Santoña:

- Mannetje VAS werd pas voor het eerst in zijn derde winter (1991-1992) bij Santoña gesignaleerd. Zijn eerste winter bracht hij vermoedelijk ook in Spanje door, want hij passeerde op 17 februari 1990 het waarnemingsgebied bij Arca-

	november			december			januari			februari	
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2
voorgaande											
10 winters	7	-	1	4	2	-	3	4	-	3	12
1987-88	-	-	3	-	3	-	-	3	-	-	-
1988-89	4	4	-	4	-	-	3	-	-	-	15
1989-90	14	-	8	8	-	11	-	12	-	-	-
1990-91	20	-	20	-	21	-	9	21	-	9	19
1991-92	8	12	36	15	12	14	16	14	-	5	27
1992-93	24	-	16	-	22	10	18	14	15	-	8
1993-94	7	23	14	15	-	15	-	9	14	16	16
1994-95	23	16	13	-	14	22	-	20	19	-	15
1995-96	18	20	18	18	20	-	21	-	-	19	20
1996-97	22	22	-	22	-	21	22	-	23	23	3
1997-98	23	23	20	-	15	-	14	16	-	-	-
1998-99	-	19	19	-	-	19	19	-	19	28	20

Tabel 3. Maanddecadenmaxima aantallen Lepelaars in de Baai van Santoña. Liggend streepje: geen gegevens beschikbaar (Juan José Aja in litteris; Ángel Herrero in litteris; Ardeola 40:89; 41:93; 42:214; eigen waarnemingen).

chon. Ook de plaats van zijn tweede winter is niet bekend, maar hij werd op 26 maart in de Golfe du Morbihan waargenomen. Zijn derde tot en met tiende winter (1998-1999) bracht hij steeds grotendeels bij Santoña door, maar hij houdt ervan in februari alweer te vertrekken, met onderweg naar Nederland steeds een verblijf van twee of drie weken in de Golfe du Morbihan.

- Mannetje WIS bracht zijn eerste winter in zijn eentje in de Baai van Santander door en het grootste deel van zijn tweede winter (tot medio januari) in de Golfe du Morbihan. In zijn derde winter was hij zoek, maar in zijn vierde en zesde winter was hij vaste gast bij Santoña. Ook deze vogel houdt ervan om in het voorjaar een aantal weken in de Golfe du Morbihan te pleisteren.
- Mannetje LAS bracht zijn eerste winter bij Santoña door en ten minste ook het eerste deel van zijn tweede en derde winter. Ook LAS houdt ervan in het voorjaar enkele weken in de Golfe du Morbihan te verblijven.

Galicia

Van Galicia, in het uiterste noordwesten van Spanje, is vanaf het begin van de jaren zestig de aanwezigheid bekend van kleine aantallen Lepelaars gedurende de herfsttrekperiode (Castroviejo 1969, J. Castroviejo mondelinge mededeling). Wij beschouwden die dieren als afdwalers, juvenielen die de bergketens van Noord-Spanje niet waren overgekomen en langs de kust naar het westen waren gevlogen (cf. Poorter 1982). In begin oktober 1976 werd een groepje van negen exemplaren in de Ría de Corme y Lage waargenomen, waaronder een in 1974 in de Lepelaarplassen met kleurringen gemerkt jong. Van de meeste van de vele ría's aan de kust van Galicia en van enkele locaties in het binnenland zijn nu lepelaarwaarnemingen bekend (Salaverri Leiras in litteris, M. Lorenzo in litteris, eigen waarnemingen), onder andere van een veertigtal met kleurringen gemerkte dieren (L.J. Salaverri Leiras in litteris, M. Lorenzo in litteris, eigen waarnemingen). Het valt op dat het voorkomen van Lepelaars in

het binnenland van Galicia wordt gesignaleerd zodra de bergketen van Cantabria ver van de kust afbuigt.

Enseñada de O Grove

Verreweg het belangrijkste gebied waar Lepelaars overwinteren is de Enseñada de O Grove, in de Ría de Arousa (Lorenzo 1991, M. Lorenzo in litteris). Deze enseñada is een heel soortenrijk waddegebied, begroeid met zeewieren en zee-gras, waartussen sponzen, zeeanemonen en grote aantallen zeenaaktslakken. Voor wie van de biologische zoekant houdt is dit een paradijsje!

Hoewel reeds in 1983 de waterwildjacht was gestaakt kwam het aantal overwinterende Lepelaars er tot en met 1985 niet boven één uit. In de winter van 1986-1987 waren er drie overwinteraars. Daarna nam het aantal sterk toe. De vogels overtuigen op vlakke, moeilijk toegankelijke oevers en op eilandjes.

De toename van de aantallen Lepelaars in de Enseñada de O Grove wordt weerspiegeld in de toename van het aantal waarnemingen op andere plaatsen in Galicia, met in de laatste twee winters geregeld één of twee Lepelaars in de Ría de Eo, de Ría de Foz en de Ría de Ortigueira, aan de kust van de Golf van Biskaje, waar vogels van de Enseñada de O Grove op voor- en najaarstrek worden gezien, of waar ze zelfs overzomerden. In tabel 4 hebben wij voor de periode na september 1992 voor ieder najaar de maximale aantallen per tiendaagse periode gegeven tot en met de maand december.

In tegenstelling tot de Baai van Santoña volgt de aantalsontwikkeling in de Enseñada de O Grove de groei van de Nederlandse populatie. De lepelaarbevolking van dit excentrisch van de as van de trekbaan gelegen gebied bestaat niet alleen uit jonge dieren, maar ook uit dieren die er al jarenlang komen. Naarmate de populatie van dieren met overwinterings- en doortrekkervaring in dit gedeelte van Spanje groeit, neemt ook het aantal gelegenheden toe dat ervaren vogels op herfsttrek ergens onderweg jonge vogels op sleeptouw kunnen nemen, in het bijzonder jon-

	november			december			januari			februari		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
1985-86	1	—	1	—	1	1	1	1	1	1	—	1
1986-87	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
1987-88	7	7	7	9	9	9	9	9	9	9	9	9
1988-89	11	11	11	11	17	14	12	12	12	12	12	12
1989-90	8	8	8	9	9	10	10	10	10	8	8	—
1990-91	14	6	7	7	7	7	8	8	8	8	8	7
1991-92	9	9	9	9	9	10	10	13	13	12	12	6
1992-93	10	13	13	14	14	14	14	14	16	16	16	15
1993-94	20	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	26
1994-95	27	28	29	29	30	30	30	30	30	31	30	28
1995-96	45	45	46	46	46	46	46	46	46	48	48	48
1996-97	53	52	54	54	53	56	54	54	57	57	57	51
1997-98	60	66	67	67	69	69	69	71	71	70	70	62
1998-99	71	73	74	76	76	76	78	78	78	78	73	51

Tabel 4. Maanddecadenmaxima aantallen Lepelaars in de Enseñada de O Grove. Liggend streepje: geen gegevens beschikbaar (Miguel Lorenzo in litteris).

gen die moeite hebben de bergketens te passeren. Dit kan een belangrijke rol spelen bij de recente sterke toename.

Sommige van de dieren die in de herfst in de Enseñada de O Grove worden gezien, trekken na een verblijf van één of enkele dagen tot enkele weken verder door. Dat zijn zowel dieren die er eerder zijn geweest als jongen die in de voorgaande zomer in Nederland of Frankrijk zijn geboren. Ook hier geldt natuurlijk dat oudere dieren met ervaring in gebieden verderop langs de kusten van Portugal onervaren jonge dieren op sleeptouw kunnen meenemen.

De volgende interessante gevallen van terugmeldden zijn vermeldenswaard:

- Mannetje GAT bracht zijn eerste winter in het uiterste zuiden van Spanje door en de daarop volgende zomer in West-Frankrijk. Vervolgens overwinterde hij vijfmaal in de Enseñada de O Grove om de zomers steeds in Nederland door te brengen.
- Vrouwtje BEN bracht haar eerste winter op onbekende plaatsen door en haar tweede winter in de Enseñada de O Grove. Daarna passeerde zij nog enkele malen: op haar vijfde, zesde, zevende voorjaarstrek en op haar zevende najaarstrek. Ze overwinterde toen kennelijk zuidelijker.
- Mannetje BRO bracht zijn eerste winter door te O Grove. Na een verblijf van vier weken van zijn tweede herfst in de Enseñada de O Grove, verloor ik hem op 23 oktober uit het oog, maar pikte hem op 11 november weer op bij Castro Marim, in het zuiden van Portugal. Na een verblijf van vier weken in zijn derde herfst te O Grove, was hij ruim anderhalve maand zoek. Het gebied bij Castro Marim was toen weinig aantrekkelijk en dat is misschien er de oorzaak van dat hij op 4 december in de Enseñada de O Grove terugkeerde om er de rest van zijn derde winter door te brengen.
- Vrouwtje GUY was in haar eerste winter maar enkele dagen in de Enseñada de O Grove aanwezig. Ik verloor haar op 24 november uit het oog, maar vond haar op 8 december weer terug in het uiterste zuiden van Portugal bij Faro, waar ze ook in januari was te vinden.

Bovengenoemde gevallen wijzen op een trekroute langs de westelijke kust van het Iberische Schiereiland, welke zelfs tot in Zuid-Spanje kan reiken. Dat er trouw aan deze route kan zijn, hoewel deze een omweg naar het zuiden is, blijkt uit de geschiedenissen van vrouwtje BEN en mannetje BRO.

De betekenis van deze route voor de populatie is in getalsmatig opzicht maar heel klein. Wanneer wij het aantal dieren dat er in de herfst van 1998 gebruik van maakte op 150 tot 200 schatten, vormt dit slechts enkele procenten van de populatie van de circa vijfduizend Lepelaars op herfst-trek.

Estuaria van de Taag en de Sado

Gegevens over overwinterende Lepelaars in de Ría de Tago (Taag) en de Ría de Sado zijn schaars. De gebieden zijn uitgestrekt, moeilijk toegankelijk en aan de oevers vaak privé terrein.

Er zijn dan ook nauwelijks aflezingen van geringe dieren daar in de wintermaanden.

Tellingen die georganiseerd werden door Portugese onderzoeksinstellingen voor de natuurbescherming, leverden op: niet meer dan vijf exemplaren in winter 1987-1988; negen exemplaren in januari 1992; 138 exemplaren in januari 1995, waarvan 34 stuks in de Taag en 104 stuks in de Sado. Eind oktober 1997 vond ik zelf slechts zes Lepelaars bij de Taag, maar in december werden er 45 stuks door Miguel Lorenzo geteld. Het is moeilijk om zo dicht bij de Lepelaars te komen dat er ringen kunnen worden afgelezen.

Vanuit de waarnemingen van doortrekkende Lepelaars bij de Enseñada de O Grove, mogen wij veronderstellen dat een deel van de dieren in de estuaria van de Taag en de Sado via Galicia trekt. Daarnaast lijkt het goed mogelijk dat Lepelaars vanuit het binnenland van Spanje de Taag stroomafwaarts hebben gevolgd.

Zuid-Portugal en Zuid-Spanje

Langs de zuidkust van Portugal en Spanje liggen verscheidene gebieden waar in de wintermaanden Lepelaars voorkomen. In Portugal zijn dat de Rio Arade en de Ria de Alvor bij Portimão, het Natuurpark Ria Formosa, waaronder de zoutpannen van Ludo bij het vliegveld van Faro. Dicht bij de Spaanse grens is er het Natuurreservaat Sapo de Castro Marim langs de Rio Guadiana. In Spanje zijn het de zoutmoerassen en zoutpannen tussen Ayamonte en Isla Cristina, welke de status van landschapsreservaat hebben; het Landschapspark Marismas del Odiel; het Nationaal Park Doñana en de aangrenzende Natuurparken van Doñana, waaronder de zoutpannen bij Sanlúcar aan de overzijde van de Rio Guadalquivir. Nog oostelijker liggen bij Cádiz het Natuurpark van de Baai van Cádiz met de Landschapsreservaten Isla del Trocadero en Marisma de Sancti-Petri.

In de meeste van deze gebieden is het overwinteren van Lepelaars een nieuwe ontwikkeling, want de gids van Eduardo de Juana (1994) vermeldt voor Spanje alleen de Marismas van de Odiel als overwinteringsgebied. Garrido (1996) noemt voor dit gebied aantallen variërend tussen 70 en 140 exemplaren.

Te midden van in de genoemde gebieden overwinterende Lepelaars mogen wij uiteraard ook Lepelaars verwachten van Spaanse komaf. Aan de aantallen met Spaanse ringcombinaties gemerkte dieren te beoordelen, moeten Spaanse vogels evenwel ver in de minderheid zijn.

Hoeveel Lepelaars in totaal 's winters in genoemde reeks van gebieden verblijven is niet nauwkeurig bekend. Tellingen vanaf medio december zijn in toenemende mate ongeschikt omdat zich bij de overwinteraars steeds meer broedvogels van Spanje gaan voegen, die in de tweede helft van december al vanuit het diepe zuiden beginnen te arriveren. Verscheidene Spaanse en Portugese gebieden zijn moeilijk toegankelijk, deels omdat het terrein uitgestrekt en moeilijk begaanbaar is, zoals tussen Ayamonte en Isla Cristina, deels omdat het om privé eigendommen gaat. Bij Castro Marim variëren de aantallen Lepelaars

Roestplaats van Lepelaars bij Larache.
Foto: E.P.R. Poorter.

sterk, wat doet vermoeden dat er veel uitwisseling met gebieden in de wijde omgeving plaatsvindt. De lengte van de gehele kuststrook tussen Portimão en Cádiz is maar driehonderd kilometer lang.

Tussen de zuidkust van Spanje en Noord-Marokko blijkt ook uitwisseling te bestaan. Zo was een in Frankrijk geboren en geringde vrouwtjes Lepelaar in haar eerste winter op 17 december bij Cádiz en op 21 december bij Larache (afstand 150 km.). Een juveniele vogel uit Nederland was medio september bij Rabat, maar keerde terug en was medio december in de Marismas van de Odiel (afstand 350 km). Bij oudere vogels zijn van jaar tot jaar verschillende overwinteringsplaatsen vastgesteld tussen Europa en Noordwest-Afrika:

- Vrouwtje PIN verbleef in januari van haar derde winter bij Larache, gedurende haar gehele vierde winter in de Marismas van de Odiel en gedurende tenminste het eerste deel van haar elfde winter in Portugal bij Castro Marim.
- Vrouwtje GAG was in haar eerste winter in de Lagune van Khnifiss in Zuid-Marokko, maar in het begin van haar vierde winter, tot tenminste 8 december, in Portugal bij Castro Marim.
- Mannetje BIN bracht zijn eerste winter ten zuiden van de Sahara in de Senegaldelta door en zijn zesde winter in de Marismas van de Odiel.

Tot in ieder geval 16 november van zijn dertiende en gedurende zijn gehele veertiende winter verbleef hij in Portugal bij Castro Marim.

Salines van Ludo

De Salines van Ludo, vlak onder de baan van het veelbevlogen vliegveld van Faro, zijn rijk aan watervogels van allerlei soort. Voor vele honderden Smienten, Pijlstaarten en Krakeenden is het een dagrustgebied om buiten het bereik van jagers te blijven. Het gebied trekt niet alleen toeristen aan door de honderden Ooievaars en Flamingo's, maar ook veel vogelaars uit Westeuropese landen. De vogels kijken niet op of om bij de overdenderende vliegtuigen, maar voor mensen gaan ze duidelijk uit de weg. Lepelaars komen bij Ludo met enkele tientallen voor. Het zijn voor het merendeel vogels in hun eerste of tweede winter. Sommige daarvan lijken via de westkust van Portugal te arriveren, zoals vrouwtje GUY, die zoals wij hiervoor hebben gezien via Galicia kwam. De belangrijkste voedselsoorten in de salines van Ludo zijn steurgarnalen en jonge Harders (*Mugilidae*).

Salines van Castro Marim

Ook de Salines van Castro Marim zijn in trek bij vliegvakantievogelaars, waardoor er nogal wat ringaflezingen van Lepelaars zijn. Lepelaars ko-

Het reservaat Castro Marim wordt door de Lepelaars vaak alleen maar als rustplaats gebruikt.
Foto: E.P.R. Poorter.

men er in sommige winters met enkele honderden voor, maar in andere winters slechts met enkele tientallen. In januari kunnen al weer Lepelaars in volledig broedkleed vanuit het zuiden arriveren, zoals bleek op 15 tot 17 januari 1999, toen een dertigtal gekuifden arriveerden, waarvan vier met Spaanse ringen. Behalve als voedselgebied zijn de Salines van Castro Marim als rustgebied in trek. Veel dieren rusten er de gehele dag en vertrekken dan 's avonds in oostelijke en zuidoostelijke richting. Waar ze dan voedsel zoeken is niet bekend. Zeer wel mogelijk gebeurt dit in de zoutmoerassen, zoutpannen en verlaten visvijvers in Spanje aan de andere zijde van de Río Guadiana.

Rio Arade

Over het overwinteren van Lepelaars bij Portimão is maar heel weinig bekend. Eind december, begin januari van winter 1993-1994 verbleven er zes Lepelaars, waaronder een vrouwtje in haar derde winter, dat in haar zevende winter bij Castro Marim werd gezien.

Marismas van de Odiel

De zoutmoerassen bij Huelva langs de Río de Odiel bestaan uit zoutpannen, verlaten visvijvers en uit kustlagunen.

Sinds ten minste 1977 bevinden zich in het getijdengebied één of enkele lepelaarkolonies (Garrido 1996). Een deel van de broedvogels begint al heel vroeg met broeden. Zo waren er op 15 januari 1999 vanaf de drukke verkeersbrug bij Huelva al een vijftig tot zestig op hun nesten zittende Lepelaars te zien. Op minder dan driehonderd meter afstand van het over de brug dende verkeer broeden ze er ongestoord. Nabij de riviermonding bevonden zich enkele tientallen Lepelaars, voor het merendeel uitgekleurd en gekuifd, terwijl in de zoutpannen zich een concentratie van vier- tot vijfhonderd Lepelaars ophield.

In november 1997 waren hier vijftien Lepelaars aanwezig en in november tot medio december 1998 een vijftigtal.

Het feit dat vanaf medio december hier al weer Lepelaars vanuit zuidelijker gelegen overwinteringsgebieden terugkeren, maakt dat jaaruitelingen ongeschikt zijn om aantallen overwinterende Lepelaars vast te stellen.

Vanaf het midden van de jaren tachtig zijn in de Marismas van de Odiel overwinterende, in Nederland geringde Lepelaars, waargenomen.

Doñana

In het Nationaal Park van Doñana komen nauwelijks of geen overwinterende Lepelaars voor.

In de natuurparken, net buiten het Nationaal Park, komen in landbouwgebieden en in boezemwateren in sommige jaren wel overwinterende Lepelaars voor, maar in kleine aantallen. Ook hier nemen in januari de aantallen toe, vooral van broedvogels van de Marismas van Odiel, die er een van hun laatste pleisterplaatsen op de voorjaars trek hebben. In het Nationaal Park van Doñana beginnen de eerste Lepelaars namelijk pas eind februari met nestelen. Dat is in de Coto de Doñana, vooral in de Kurkeiken aan de rand van de Marismas de Doñana.

Baai van Cádiz

In de Baai van Cádiz vormen de slikken langs Isla del Trocadero en bij Puerto Real het kerngebied van overwinterende Lepelaars. Hoe lang deze overwinteringsplaats al bestaat is niet bekend, maar de vestiging van een broedplaats van circa honderd paren op Isla del Trocadero in januari 1997 (of al jaren eerder, maar nog niet ontdekt) is vermoedelijk vanuit de rustplaats bij hoogwater van de overwinterende groep ontstaan. Op 19 november 1997 waren er zeventig Lepelaars op Isla del Trocadero. Medio december 1998 bevonden zich er honderdtwintig Lepelaars, voor het grootste deel adulte, maar ook tweedejaars en juveniele dieren. Geringde dieren betroffen zowel Spaanse, Franse als Nederlandse. Onder de adulte dieren bevonden zich geen vogels met kuiven. Vier weken later, op 14 januari 1999, waren er driehonderd Lepelaars, voor het grootste deel adulte dieren met kuiven. Een deel was in de voorafgaande weken in flinke aantallen uit het zuiden gearriveerd, een ander deel was mogelijk ter plaatse in broedkleed gekomen. Medio januari 1999 waren er nog geen dieren op de broedplaats aanwezig, waar de eerste vogels in 1997 reeds in de tweede helft van januari aan het bouwen waren.

Marokko

In Marokko wordt de zuidgrens bereikt van het deel van het overwinteringsgebied waarover wij hier spreken: alles ten noorden van Cap Juby bij Tarfaya, inclusief het gebied van de Canarische Eilanden.

Uit eerder onderzoek was bekend dat in Marokko slechts geringe aantallen Lepelaars overwinteren (Smith 1968, Eduardo de Juana 1974, Poorter 1982). Uit rapportages van het Instituut Scientifich Chérifien te Rabat en andere rapportages van tellingen over de periode na 1982, blijkt dat deze kennis geen bijstelling behoeft. Wanneer wij in aanmerking nemen dat ongeveer twaalfduizend Lepelaars (vijfduizend uit Nederland, Duitsland en Frankrijk en zevenduizend uit Portugal en Spanje) de laatste jaren gedurende de late zomer en de herfst het Iberische Schiereiland in zuidelijke richting verlaten, is het opmerkelijk dat er niet meer dan enkele honderden Lepelaars in Marokko overwinteren.

Bij onze studies aan de voorjaars trek van Lepelaars door het noorden van Marokko, waarbij zo goed als de gehele periode tussen medio december en medio mei door waarnemingsdagen is gedekt, bleek dat er gedurende deze vijf maanden er een vrijwel onafgebroken doortrek van Lepelaars in noordelijke richting plaatsvindt. In het begin van deze periode, in december en in januari, betrof dit vrijwel uitsluitend Lepelaars van Spaanse herkomst, waarbij zich rond medio januari de eerste Lepelaars van Nederlandse herkomst gingen voegen (Poorter, in voorbereiding). Dit onderzoek bracht verder aan het licht dat zich onder de doortrekkers tot medio mei nauwelijks Lepelaars bevinden die in het voorafgaande broedseizoen zijn geboren.

De meeste watervogeltellingen 's winters in Marokko hebben in januari plaatsgevonden.

In Noord-Marokko bestaat het lepelaarmenu voor een belangrijk deel uit van Noord-Amerika afkomstige vissoorten.
Foto: E.P.R. Poorter.

Dat betekent dat ook de meeste lepelaartellingen van januari zijn en dus zowel overwinterraars als doortrekkers kunnen betreffen.

Larache

Bij Larache komen 's winters in drie of vier gebieden Lepelaars voor. In de Salines de Luxus, in inundaties als gevolg van overvloedige neerslag in dieper gelegen gedeelten van landbouwgebieden, waaronder de Merja Barga, in enkele kleine moerassen en soms op de banken van de Oued Loukos.

De verschillende gebieden worden er door de Lepelaars in samenhang gebruikt, net wat het beste aan rust en voedsel oplevert. In totaal zijn er nooit meer dan enkele tientallen Lepelaars overwinterend aangetroffen. De jacht wordt er in bescheiden mate uitgevoerd, met een goed inzicht in de natuurbeschermingsbelangen. Belangrijke voedselorganismen voor overwinterende Lepelaars zijn steurgarnalen, jonge Aal, jonge Harders en de geïntroduceerde vissoorten Texas Tandkarper (*Gambusia affinis*) en Zonnebaars (*Lepomis gibbosus*).

Van 18 tot 25 december 1998 waren er 25 tot 30 Lepelaars bij Larache. In die periode waren er nooit meer dan twee dieren met een al wat ontwikkelde kuif en geelkleuring op de borst. Toch bleek dat er al wat doortrek was. De overwinterraars waren, gezien hun ringen, van Nederlandse, Franse en Spaanse herkomst, in leeftijd variërend van eerste tot en met achttiende winter. In deze periode was er al doortrek van geringde Spaanse dieren, die er heel kort pleisterden.

Merja Zerga

Het aantal overwinterende Lepelaars in de Merja Zerga, het belangrijkste wetland van Marokko, en in een serie winterinundaties ten zuiden ervan bedraagt zelden meer dan enkele tientallen. De Merja Zerga is sinds het begin van de jaren tachtig praktisch geheel jachtvrij.

In de tweede helft van december 1998 en de eerste helft van januari 1999 waren er niet meer dan vijftien Lepelaars aanwezig. In de winter verschillen de belangrijkste voedselsoorten er niet van die bij Larache.

Sidi Moussa en Oualidia

In de lange reeks van lagunes en zoutpannen tussen El Jadida en Sidi Moussa, zuidwestelijk van Casablanca, overwinteren geregeld enkele Lepelaars, maar hun aantallen zijn meestal beperkt tot een tiental. Gedurende de laatste dagen van 1998 waren er tweeëntwintig dieren, alle kuifloos en zonder geelkleuring op de borst. Daarom waren het waarschijnlijk geen vogels die op doortrek waren naar hun broedgebied in Spanje. Er bevonden zich drie geringde Nederlandse dieren onder, in hun vijfde tot achtste winter.

Oued Sous

De monding van de Oued Sous, ten zuiden van Agadir, is gedurende de najaarstrek van Lepelaars een heel belangrijke pleisterplaats (Poorter 1982). Het is de eerste plaats waar het gros van de Lepelaars aan land komt, na een non-stopvlucht vanuit Spanje over de Golf van Cádiz. Enkele Lepelaars brengen ook de winter aan de monding van de Oued Sous door, maar het gaat slechts zelden om een aantal van meer dan tien dieren. Een enkele vogel bracht er twee winters achtereen door, maar overzomerde er dan tevens.

Lagune van Khnifiss

De voor watervogels belangrijke Lagune van Khnifiss (vroegere naam Laguna de Puerto Cansado) bij Tarfaya herbergt 's winters geregeld enkele tot enkele tientallen Lepelaars. In rapportages heb ik evenwel nauwelijks decembergegevens kunnen vinden. Op 19 november 1985 waren er 42 exemplaren, op 13 december 1985 58 exemplaren en op 24 januari 1986 een sterk toegenomen aantal van 102 exemplaren, maar zo laat in januari is de trek vanuit de Senegaldelta al lang op gang gekomen.

Canarische Eilanden

Sinds in het begin van de twintigste eeuw in Nederland met het ringen van jonge Lepelaars is begonnen, weten wij dat Lepelaars in hun eerste levensjaar op de Canarische Eilanden kunnen belanden. De verkregen informatie ging bij die

vogeltrekstationringen niet verder dan: gescho-
ten en dood gevonden.

Aanvankelijk dachten wij dat het om dieren ging
die wat uit de koers waren geraakt en er voedsel-
gebrek hadden kregen. Uit het kleurringonder-
zoek van de Stichting Lepelaar Onderzoek is
echter gebleken dat Lepelaars er heel goed kun-
nen overleven, niet alleen 's winters maar ook
's zomers. Van verzamelde waarnemingen van
vogelaars op vakantie, zijn nu drie aparte geval-
len bekend van dieren die er zowel in hun eerste
als tweede winter waren. In twee van deze geval-
len werd het dier later weer veel noordelijker
waargenomen. De aantallen Lepelaars op de
Canarische eilanden zijn gering, meestal gaat
het om één of enkele dieren per waarneming.

- Lepelaarvrouwtje KAY werd haar twee eerste
winters op Gran Canaria waargenomen en in
haar vierde kalenderjaar zowel op de voorjaars-
als de najaarstrek in Frankrijk.

- Mannetje TRA bracht zijn eerste winter van 27
oktober tot 23 maart op Tenerife door en zijn
tweede winter aldaar van 7 september tot 12
maart. De vogel passeerde Zuidwest-Frankrijk
eind september 1998 en bleek daarna opnieuw
op Tenerife te zijn beland!

Samenvatting, discussie en conclusies

Bij de overwinteringspogingen van jonge Lepelaars in Nederland tot en met Frankrijk zien wij dat perioden van felle koude tot verjaging of sterfte ter plaatse van de dieren kan leiden. Tot en met Zuidwest-Frankrijk kan streng winterweer voorkomen, hoewel dat uiteraard niet zo langdu-
rig of frequent gebeurt als in ons eigen land. Tot en met Zuid-Frankrijk leiden zeer koude winter-
perioden dan ook geregeld tot het terugzetten van de omvang van lokale winterpopulaties. Sommige vogels brengen alleen hun eerste win-
ter in een bepaald gebied door en overwinteren, zonder daartoe geforceerd te zijn door zware weersomstandigheden, daarna in andere gebie-
den, die lang niet altijd zuidelijker liggen! Andere vogels blijven hun eerste overwinteringsplaats ook hun tweede of latere winters trouw.

Voor Pont-l'Abbé, waar het klimaat 's winters re-
latief zacht is door de gunstige positie ten aan-
zien van de warme golfstroom, lijkt niet het weer
maar de draagkracht van het gebied beperkend
voor het aantal overwinteraars te zijn. De opper-

vlakte rustig voedselgebied is vrij klein en de
rustplaatsen bij hoog water in bomen en struiken
zouden wel eens minder gunstig kunnen zijn.
Het corrigerende gewiebel bij wind zou in combi-
natie met beperkte voedselzoekmogelijkheden
teveel aan energie kunnen kosten.

Voor het Bassin d'Arcachon dat samen met het
Parc Ornithologique du Teich een ruim en gedif-
ferentiëerd voedselgebied vormt, lijkt verdere
toename van de grootte van de winterpopulatie
niet beperkt te zijn door voedsel. Een langdurige
periode van felle koude, zoals bijvoorbeeld in ja-
nuari 1985, kan de winterpopulatie ver omlaag
brengen, maar snel herstel is mogelijk door de
grote aantallen dieren die hier op de herfsttrek
pleisteren.

In de Baai van Santoña, een overwinteringsge-
bied dat net zoals het Bassin d'Arcachon dicht bij
de as van de trekbaan ligt, lijkt een grens te zijn
gekomen aan de draagkracht voor het aantal
overwinterende vogels. Mogelijk wordt dit veroor-
zaakt door een te zware aantasting van de wad-
vegetatie en wadfauna door de schelpdierzoek-
ende bevolking van Santoña en omgeving. Lan-
ge vorstperiodes komen hier niet voor.

In de Enseñada de O Grove, ver van de as van
de trekbaan, vindt voortgaande groei van het
aantal overwinterende Lepelaars plaats. Het ge-
bied is voedselrijk en kent óók geen vorstperio-
des. Er zijn gebieden waar het schelpdierzoeken
niet is toegestaan, met als gevolg dat zich een
rijke flora en fauna op het wad kan ontwikkelen.
Toch komen hier ook Lepelaars voor, die direct of
na een verblijf van één of enkele winters het nog
verderop zoeken om te overwinteren. Ook al
hebben deze dieren al een lange weg afgelegd
door zich over grote afstand dwars op de as van
de trekbaan te hebben verplaatst, hun trekdrang
blijkt nog groot.

Sommige vogels die eerder in Marokko of nog
zuidelijker hebben overwinterd, keren later naar
noordelijker gelegen overwinteringsgebieden te-
rug, met name naar Zuid-Spanje en Zuid-
Portugal, maar er zijn er ook die na een winter-
verblijf in deze hoek van Zuidwest-Europa het la-
ter weer hogerop zoeken. Voor sommige exem-
plaren zijn de overwinteringsgebieden blijkbaar
heel groot, vergeleken met soortgenoten, die
jaar in jaar uit 's winters hetzelfde plekje bezoeken.

■ E.P.R. Poorter, Stichting Lepelaar Onderzoek Nederland, Oostrandpark 124, 8212 AV Lelystad.

LITERATUUR:

- Bertrand, A. (1979): Hivernage de la Spatule blanche (*Platalea leucorodia*) dans l'île de Ré. La Trajhasse 9: 89-90.
Boileau, N., Delaporte, P., Lambert, N. & Robreau, H. (1998): Importance de la Charente-Maritime pour la Spatule
blanche *Platalea leucorodia*. Ann. Soc. Sci. Nat. Charente-Maritime 23: 14 pp.
Castroviejo, J. (1969). Observaciones de *Platalea leucorodia* en Galicia. Ardeola 13: 239.
Garrido, H. (1996): Aves de las Marismas del Odiel y su entorno. Editorial Rueda, Madrid 1996.
Girard, O. (1984): La Spatule dans le marais d'Olonne (Vendée). Bull. Mens. de O.N.C., Oct. 1984: 12-15.
Girard, O. (1990): La Spatule blanche *Platalea leucorodia* dans le marais d'Olonne (Vendée). L'Oiseau et R.F.O. 60:
287-297.
Eduardo de Juana (1974): Datos Invernales sobre aves de Marruecos (Diciembre 1973). Ardeola 20: 267-286.
Eduardo de Juana (1994): Where to watch birds in Spain. Lynx Ediciones, Barcelona.
Poorter, E. P. R. (1982): Migration et dispersions des Spatules néerlandaise. L'Oiseau et R.F.O., 52: 305-334.
Poorter, E. P. R. (1990): Pleisterplaatsen van de Nederlandse Lepelaars *Platalea leucorodia* in het Europese deel
van hun trekbaan. Techn. Rapport 4 Vogelbescherming.
Poorter, E. P. R. (In voorbereiding): La migration nuptiale des Spatules.
Smith, K. D. (1968): Spring migration through Morocco. Ibis 110: 452-492.